

Chapter 23

Community of Practice in Uralic Studies (COPIUS), www.copius.eu

Introduction to Mari

Jeremy Bradley, jeremy.moss.bradley@univie.ac.at

Last updated 30 November 2021

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

The European Commission's support for the production of this publication does not constitute an endorsement of the contents, which reflect the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

Grammar

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

Infinitive		Verbal stem	Gerund in <i>-шыла</i>
лудаш (-ам)	to read	луд-	
налаш (-ам)	to take	нал-	
тунемаш (-ам)	to learn	тунем-	
кочкаш (-ам)	to eat	кочк-	
шинчаш (-ам)	to sit down	шинч-	
лекташ (-ам)	to leave	лект-	
возаш (-ем)	to write	возо-	
пураш (-ем)	to enter	пуро-	
илаш (-ем)	to live	иле-	
келшаш (-ем)	to agree	келше-	
каяш (-ем)	to go	кае-	

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

Infinitive		Verbal stem	Gerund in <i>-шыла</i>
лудаш (-ам)	to read	луд-	лудшыла
налаш (-ам)	to take	нал-	налшыла
тунемаш (-ам)	to learn	тунем-	тунемшыла
кочкаш (-ам)	to eat	кочк- (> коч-)	кочшыла
шинчаш (-ам)	to sit down	шинч- (> шич-)	шичшыла
лекташ (-ам)	to leave	лект- (> лек-)	лектшыла
возаш (-ем)	to write	возо-	возышыла
пураш (-ем)	to enter	пуро-	пурышыла
илаш (-ем)	to live	иле-	илышыла
келшаш (-ем)	to agree	келше-	келшышыла
каяш (-ем)	to go	кае-	кайышыла

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

Пашаш <u>кайышыла</u> , кевытыш пурышым.	On my way to work I went to the store.
Ялышке <u>кудалшыла</u> , Йыван тошто йолташыжым вашлие.	When driving to the village, Yyvan met an old friend.
Те эре, музыкым <u>колыштшыла</u> , кўварым мушкыда?	Do you always wash the floor while listening to music?

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

луд-шы-ла
read-PTCP.ACT-COMP

Possessive suffixes:

	луд-шы-ла >
1Sg	
2Sg	
3Sg	
1PI	-
2PI	-
3PI	

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

луд-шы-ла
read-PTCP.ACT-COMP

Possessive suffixes:

	луд-шы-ла >
1Sg	луд-ш-ем-ла
2Sg	луд-ш-ет-ла
3Sg	луд-шы-ж-ла
1Pl	-
2Pl	-
3Pl	луд-шы-шт-ла

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

Пашам чот <u>ыштышыштла</u> , каныш нергенат монденыт.	Working so hard, they didn't even think about relaxing.
Романым <u>лудшыжла</u> , Йыван эртак шке илышыж нерген шонкален.	When reading the novel, Yyvan kept thinking about his life.
Ола мучко <u>коштшемла</u> , шуко онай фотосүрөтым войзышым.	While walking around town, I took many interesting photographs.

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

corpus.mari-language.com:

	Σ	МЫЙЫН ...
... -мекем 'after I ...'	1,413	12
... -шемла 'while I ...'		
... -мешкем 'before I ...'	558	14

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

corpus.mari-language.com:

	Σ	МЫЙЫН ...
... -мекем 'after I ...'	1,413	12
... -шемла 'while I ...'	757	0
... -мешкем 'before I ...'	558	14

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

Радиом <u>колыштшемла</u> , трук пачерыште ала-могай йүк шоктыш.	While I was listening to the radio, there was suddenly some kind of sound in the apartment.
Автобус дене ялышке <u>кудалшыжла</u> , ватыже тудлан кок-кум гана йынгыртен.	While he was on the bus to the village, his wife called him two or three times.
Чодыра корно дене <u>ошкылшыла</u> , шинчалан түрлө понго-влак пернедылыт.	When going down a forest path, different mushrooms strike the eye.

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

	We were sitting at home while it was raining.
	While we were watching TV, fireworks started outside.
	Someone was looking for you while you were working.

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

Йүр йүрмө <u>годым</u> ме мөнгыштө шинчена ыл'е.	We were sitting at home while it was raining.
Телевизорым ончымына <u>годым</u> уремыште салют тўнал'е.	While we were watching TV, fireworks started outside.
Пашам ыштымыда <u>годым</u> тендам ала- кө кычалын.	Someone was looking for you while you were working.

1. Gerund ~ converb of simult. action ('while') in -шыла

Паша гыч толшыжла, Ивук кевытыш
пурыш.

Паша гыч толмыж годым, Ивук
кевытыш пурыш.

On his way home from work, Ivuk went to the shop.

2. Clauses with манын

a) Final clauses

Шке калыкшылан полшаш манын, А. Григорьев ўмыржө мучко чот тыршен.	A. Grigoryev worked hard all his life to help his people.
Тиде ола нерген шуқырак палаш манын, мый альбомым нальым.	I bought an album in order to learn more about this city.
Мондаш огыл манын, мый чылажымат блокнотыш возем.	So as not to forget anything, I'm writing everything down in my notebook.
Вын'ер ошо лийже манын, шошым тудым лум ўмбалам шареныт.	People used to spread linen on snow in spring so that it was white.
Пушенге ынже кошко манын, ме вўдым оптена.	We water the tree so that it doesn't dry up.

2. Clauses with манын

b) Saying, hearing, thinking, knowing, believing, ...

«Мый тудым тетла ом вучо», – манын каласыш Ануш да лектын кайыш.	“I’m not going to wait for him/her any longer” said Anush, and left.
Йолташем, эрла толам манын, ойлыш.	My friend said that (s)he would come tomorrow.
Ялым Пүнчеръял манын лүмденыт.	The village was called “Püncheryal”.
Валя эрла толеш манын, колынам.	I heard that Valya is coming tomorrow.
Кунам-гынат тый мый декем пörтылат манын, үшаненам.	I believed you would come back to me some day.

2. Clauses with манын

b) Saying, hearing, thinking, knowing, believing, ...

Тудо мыланем эргыже черланен манын.	(S)he told me his/her son was ill.
Мый тетла тышке ом пӧртыл маньым.	I said that I'd never return here.

Words and word usage

1. веле огыл ‘not only’

<u>Саню</u> веле о гыл, <u>Анукат</u> Москош миен.	Not only Sanyu, but also Anuk went to Moscow.
<u>Саню</u> веле о гыл, <u>эше Анук</u> погынымашке толын.	Not only Sanyu, but also Anuk came to the meeting.

2. Alternative forms of pronouns

МЫЙ

~ МЫЕ

ТЫЙ

~ ТЫЕ

ТЫГАЙ

~ ТЫГАЕ

3. Animal names

кол (fish)

ужава (frog)

эгыремыш (spider)

копшанге (beetle)

шудышырчык (grasshopper)

күтко (ant)

3. Animal names

йыл (earthworm)

карме (fly)

шына (mosquito)

мүкш (bee)

лыве (butterfly)

кишке (snake)

Text

Акпарс кундемыште

Юл воктене теплоход дене кайыме годым пурла сереш верланыше чатката ола мўндырч коеш. Тиде – Чыкма, Курыкмариий кундемын рўдолаже. Тыште поро кумылан, уста кид-йолан, мурылан шўман мариий калык ила.

Курыкмариий калыкын илыш корныжо ожнысек руш калык дене кылдалтын. 16-шо курымышто мариий князь Акпарс шке йолташыже-влак дене Москошко миен да Иван Грозныйлан мариий-влакын руш кугыжанышыш ушнаш шонымышт нерген каласен. Тиде курымыштак, Озан ханствым руш кугыжанышыш ушымо деч вара, Чарла деч ик ий ончыч, Козьмодемьянск ола негызлалтын. Мариий-влак тудым Чыкма манын лўмденыт.

Юл сереш верланыше ола воктеч шуко лўмлө ег эртен каен да шарнымашыжым возен коден. Мутлан, 1643-шо ийыште Юл воктен кайышыжла, н'емыч путешественник Адам Олеарий Чыкмаш пурен, ужын коштмыж нерген очеркым возен да олам сўретлен коден. 19-ше курымышто Чыкма воктеч Н. Радищев, А. Пушкин, А. Дюма, Т. Шевченко, В. Короленко эртен каеныт, а А. Герцен ден М. Горький олаштыжат лийыныт.

Чыкма деч мўндырнө огыл, Курыкмариий кундем гоч Владимирка лўман Сибирьысе тракт эртен. Тиде ойган корно нерген Стан-села, Казарма карем да моло лўмат кызытат ушештарат.

Курыкмари́й кундемын эртымгорныж дене Чыкмасе тоштер-влак палдарат. Кава йымалне верланыше этнографий тоштерыште курыкмари́й-влакын тошто пörтым, мардежвакшым, кудым, түрлө арверым чумырымо.

Курыкмари́й кундем талантан ег-влаклан пеш поян. Тиде кундемеш, Пöртнур ялеш, мари́й сүретче А. Григорьев шочын. Тудын тыршымыж дене Чыкмаште художественный тоштер почылтын. Кызыт тиде тоштерыште К. Брюлловын, К. Маковскийын, Н. Фешинын, И. Айвазовскийын, И. Левитанын, А. Григорьевын да молынат сүретыштым ужаш лиеш. Шке калыкшылан полшаш манын, А. Григорьев үмыржө мучко чот тыршен.

Курыкмари́й кундемыште калык курыкмарла кутыра. Курыкмари́й йылме – Мари́й Эл Республикыште олыкмари́й йылме семынак кугыжаныш йылме. Йоча-влак школышто курыкмари́й йылмым тунемыт, курыкмарла книга да газетым лудыт. Курыкмари́й серызе-влакын возымыштым Мари́й Элыште веле огыл, йот эллаштат сайын палат. Нунын коклаште эн палымыже Пет Першут, Н. Игнатьев, Г. Матюковский улыт.

Кугун палыме ег коклаште йылмызым Л. Васиковам, мари́й историйым шымлыше академикым К. Сануковым да ик эн сылне «Росси́й калык сүретче» лүмым нумалше З. Лаврентьевым палемдыман.

Ий еда Чыкмаште мыскара фестиваль «Бендериада» эртаралтеш. Легенде почеш И. Ильф да Е. Петров романын түнг геройжо Остап Бендер Чыкмаште шахмат турнирым эртарен да тиде олам чапландарен. Тиде мыскара пайрем июль тылзын эрта да шуко калыкым пога.

Чыкма олаш турист-влак уло кумылын Россий гыч веле огыл, вес элла гычат толыт да олан моторлыкшым ончен куанат.

Калыкмут

Поро пошкудо – пел кудо.

Exercises

15.

Meadow Mari	Hill Mari
<p>Кече лектеш, ончалеш, мардеж лектеш, пуалеш, Канде тұран носовикем кошкалеш. Эрта, эрта ўмырем, кодеш, кодеш кумылем, Уке мыйын йораталме йолташем.</p> <p>Эх, йолташем, капка ончык лектын, Канде тұран носовикем рўзен ит шого. Тыйын весе уло гын, мыйынат лийын кертеш, Тыйын верчын чонем йўла манын, ит шоно.</p> <p>Тый олмапум шындышыч, мые вўдым опышым, Ик олмажым налам гынат, тый сырен от керт. Тый весе ден шогышыч да весе ден кайышыч, Мый весе ден каем гынат, тый сырен от керт.</p> <p>Кече лектеш, ончалеш, мардеж лектеш, пуалеш, Канде тұран носовикем кошкалеш. Эрта, эрта ўмырем, кодеш, кодеш кумылем, Уке мыйын йораталме йолташем.</p>	<p>Кечйі ләктеш, анжалеш, мардеж шиэш, пуалеш, Кловой тўрән носовикем лыпшалеш. Эртә, эртә курымем, кодеш, кодеш кумылем, Уке мўньбїн яратымем, шанымем.</p> <p>Тўнь олмавум шїндўшбїц, мўньжбї вўдбїм кбїшкбїшбїм, Ик олмажым кбїрәм гбїнят, шбїдешкен ат керд. Мә тўнь донет вәшлиннә, тўньжбї кешбїц весбї док, Мбїнь весбї док кеем гбїнят шбїдешкен ат керд.</p> <p>Кәнгбїж жеп эртен кеә, олмажым поген нәлбїт, Олмаву бїлбїштәш ганьы мә айырлышна. Капка анзык ләктїлдәлбїн, носовикем бїрзәлбїн, Тўньбїн верцбїн шўмем йыла манын, ит шаны.</p> <p>Кечйі ләктеш, анжалеш, мардеж шиэш, пуалеш, Кловой тўрән носовикем лыпшалеш. Эртә, эртә курымем, кодеш, кодеш кумылем, Уке мўньбїн яратымем, шанымем.</p>

www.youtube.com/watch?v=jZTEO9gaBrc

Bonus: Hill Mari

rhm.mari-language.com

Minimal pairs ы ~ ё

лым 'snow'	(MEM лум)	ыш 'mind'	(MEM уш)
лём 'name'	(MEM лём)	ёш '(s/he) did not'	(MEM ыш)
кышкы '(to) where'	(MEM кушко)	йыдым 'at night'	(MEM йүдым)
кёшкё 'snake'	(MEM кишке)	йёдым 'threshing floor'	(MEM идым)
тышты 'riddle'	(MEM тушто)	Йыл 'Volga'	(MEM Юл)
тёштё 'here'	(MEM тыште)	йёл 'earthworm'	(MEM йыл)
ыдыр 'mole (animal)'	(MEM удыр)	кышкёдәш 'to tear'	(MEM кушкёдаш)
ёдыр 'girl'	(MEM ёдыр)	кёшкёдәш 'to scatter'	(MEM кышкёдаш)